

Branko Čegec

PUN MJESEC U ISTANBULU

(LICA. SLOJEVI)

machu picchu

grije me iz očiju dok govoriš: strašno je toplo u hladnim andama.

kostim za preživljavanje na svim paralelama,

klimavi def, zaprženi diskovi,

zvuk kojega proždiru vukovi.

zagledam se i ne mogu.

okrenem se i ne mogu.

klizi mi pogled kroz vlagu zalaska.

zadnji zraci crtaju modro na bakrenoj podlozi:

kraj slikanja početak je kiparenja,

ili obratno.

zalazak pomaže raspršiti ideje:

iz začaranog kruga nema izlaza,

nema filozofije,

ni kemikalija kojima bih mogao skinuti uzbuđenje.

muka zapisivanja diže se u muk fotografije.

fotografija u muku.

koliko je mora do bolivije?

koliko do perua?

evo morales obrao je ljetinu.

počinje sezona pjevanja.

zagledam se i ne mogu.

okrenem se i ne mogu.

kakav kilav zaveslaj za takvu udaljenost?

trešnja

lijevi obraz bio je mramor, desni bospor.
između vode i kamena cirkulirale su trbušne plesačice:
dva trzaja – jedna lira: od stola do stola.
obraz od mramora zapio je matematiku.
onaj od vode milovao bedro na trajektu,
pa zašutio zauvijek.
moralo se otići iz prošlosti.
izađeš.
zaboravila odjeću!
posrneš.
padneš.
bila si sunce.
bio je suncokret.
muškarac i žena.
čitanje evanđelja u tamnoj sobi.
zidovi nemaju uši.
kreveti nemaju oči.
jedni pamte, drugi zanemaruju.
jedni vide, drugi osporavaju.
trešnjevi pogled, odljevi čokolade,
pržionica kave pod prozorom.
zaboravila si sitan novac
i sada proklinješ trenutak
kada si zastala
i pogledala začarani kamen.

padanje mraka na istoku

kolač s pistacijama nestaje u jednom zalogaju.
slijepi pjevač promijenio je frizuru,
obrijao se, obukao novu košulju.
zvuk nije nešto na što pristajemo.
on nam se zasijeca u sve strane svijeta
i rastura orijentaciju:
gore je dolje, dolje je zapad,
istok je naknadno i tako
četrdeset tisuća kilometara.
taksimetar ne radi u sumrak
dok zastoj je na mostu između kontinenata.
koja strana je mračnija?
uvijek ona u koju dolaziš.
malo je mjeseci na jelovniku,
a već se oglašava fajrunt:
trubači pocupkuju,
bubnjari odnose novine i sladoled:
kasno je za shopping i pauziranje.
skupiš svoje vrećice i izadeš:
vruće je, hladno je
među nogama.

enciklopedija

lice koje prolazi,
lice koje se ne zaboravlja,
lice koje nikada neće uspjeti,
lice sreće,
lice mafijaša,
lice transvestita,
lice majke i lice domaćice,
lice politike,
osramoćeno lice,
lice nacije,
lice koje se podaje,
lice tajne i lice poraza,
sumnjivo lice,
lice kojega se ne sjećaš četiri sekunde,
lice oca domovine,
lice eunuha, barabe, gubitnika,
lice sifilitičara,
lice suca, bitange, bankara,
lice noćne more,
lice zvrka, mastodonta, sobarice,
lice kurve,
lice pjesnika,
lice kočijaša, piljarice i nevina djeteta,
lice ovisnika,
lice pučke sirovine,
lice glazbenika, bikera,
stražara pred ulazom mauzoleja,
lice moćne plesačice,
lice hulje,

lice domine i lice sveca,
karambolirano lice,
lice klauna,
lice striptizete,
lice švercera i mizerije,
lice udava,
lice rajskog rapsoda,
lice lihvara,
lice boksača spoljoštena nosa,
lice indijanca,
lice maharadže,
konjsko lice i lice konjanika,
milo lice,
lice ubojice,
biblijsko lice,
lice s marsa
i lice s venere,
lice vjernika i lice izdajice,
lice nasilja,
lice bez naličja,
lice koje sije strah,
lice smrti i lice povratka.
lice od kojega ne možeš pobjeći.

gore

trešnje su samo refleks u naočalama.
piješ pivo na terasi sedmerokatnice.
stišćeš nogu među nogama.
lijevo i desno govore turski.
u sredini španjolski.
fotografiranje je predstava
iz koje izlaziš ozarena i sočna.
boja koktela nepodnošljiva je,
znam da ga ne možeš popiti,
ali sintaksa nepoznanica
svaku mogućnost ostavlja otvorenom.
bizarni likovi kruže orbitom
i izvikuju parole prodavača trešanja.
počinje bitka za galatasaray, trajekt i beşiktaš.
čim započne – završi!
onda se priča ponavlja.
popneš se na barsku stolicu,
nadvisiš arhitekturu.
vjetar ne miluje.
u njemu su košare s voćem,
divlji cvjetovi i rakija.
blizina raste u visinu.
okovi se zatvaraju.
mjehuri od sapunice
rasprskavaju se u boju
nijeme zastave.

lokalno

je li bila gospođa?
dobro je kada probije čipka.
lakše se snalaziti:
triput lijevo,
triput desno,
kolut natrag,
pa između kufera.
igra ponekad prestane
da ne izgubi ritam.
jednom je otišla u rimu
i nije se znala vratiti.
bacači tarota
skinuli su urok
i konferencija se mogla nastaviti.
tri crnca u plavim košuljama
lijepila su plakate.
puhao je silan vjetar
i raznosio *solfeggio*
kroz susjedove prozore.
ugasiš propuh i svjetlo na hodniku
makar su žarulje pregorjele.
treba štedjeti za oscar i lokalne izbore!
takva nam se budućnost približava.
koje je boje crvena haljina?
koje su boje makovi
opijuma za narod
i koje visine
samoća u sirotištu?
kupiš balon na tržnici

i pustiš da eksplodira.
pobuna nekako mora početi!

potop

baš si bila pametna:
upalila si svijeće i
otпустиła pipe u kupaonici.
šum vode nadglasavao je
prometala i krikove.
prstima si putovala
uzduž i poprijeko.
krivolovac u prašumi.
zaspala si i budila se,
priповijedala o snovima,
govorila u snu
iz kojega se ne izlazi.
zvuk vode,
vodopad pored kreveta,
hitri leptiri opslužuju
naoštrena čula.
oluja se ne stišava.
cijela je zgrada pod vodom.
i nitko, baš nitko
ne zna plivati.

fever

probudiš se u zoru
s kricima galebova
i ruskim spotovima na ekranu:
okrutnost se razbija o zidove,
buncaš o putovanjima,
trese te groznica,
ne pristaješ na mutni odraz
u pogledu.
dječak grli beton
i trese se
kao tvoj vlastiti odljev.
sretnoš ga dvaput u nekoliko dana
kao glasnika i žrtvu.
napraviš fotografiju:
prvi put ćorak,
drugi put mračno
kao u stvarnosti.
sve vibrira:
lice, most, rukohvat u tramvaju.
buncaš o putovanjima,
spot o ljubavi pokazuje ljepoticu
koja mrtvo tijelo baca s mosta.
u kutu ekrana dva leptira,
crveni i zeleni,
lepeću krilima
ili drhte
od onoga što će se dogoditi.
šiba na vodi,
list na vjetru,

i sam postaneš stereotip.

tuz

sol obrana s valova,
dubina za otoke, lakoća za natrag.
na brodu bez ijednog miša,
mala crna usta govorila su psalme,
tjesnac je stenjao,
brodu se zaljuljala utroba,
do tebe su dopirali glasovi
morske sirene i plave paučine.
sol dolazi iz rane,
urlik iz nemoći.
more ima višak naravi,
zato je prevrtljivo.
kupuješ smjelu haljinu
a nikad je nećeš prošetati.
od slane čipke je i od papirusa.
rastopi se na vodi,
ishlapi na suncu.
kormilari se uhodavaju na dokovima,
pucaju na pučini.
mornari zvižde upomoć,
sirene se ne glasaju.
jedini glas koji ne prestaje
tvoja je gimnastička dadilja
bez kondicije i bez udova.
jezik joj je preostali organ
kojim se približava cilju
što bjesomučno se udaljava.

doručak u kući haus

u the house caféu jutros sjede samo žene.
crni dekolte bjesomučno tipka po iphoneu:
piše, gestikulira, smije se.
doublezoom iz nekih novina
mirno skida zalogaje,
lijepo desno gore dolje,
pa u provaliju.
siše zeleni koktel.
prilazi skakavac i: fljas! nema ga!
njemica pod okvirima
očijuka s konobarom.
pali cigaretu za cigaretom
u nepušačkoj zoni.
otpuhuje velike krugove
u lica prolaznika.
klima prokišnjava po namirnicama.
učiteljica je lijepa.
raznosi djecu po kućama.
neki put dođe autobus.
neki put dostavljač na rolama.
kuća nije tijesna kao košulja.
dekolte telefonira: jednom, dvaput.
doublezoom izranja iz zdjelice.
njemica žurno ustaje i bježi bez pozdrava.
pozdravlja lijepa djevojka u prolazu.
zauvijek.
ventilator sa stropa snažno zavitla krilima
i s treskom padne nasred susjednoga stola.

enformel

šest konobara čistilo je stol
na kojemu se razbila boca maslinova ulja.
gosti su ukočeno strepili.
velika je umočila cicu:
vrisak je zabolio cijelu ulicu.
naišli su neki ljudi
i govorili bosanski.
stali su i bili publika.
glavni krivac mirno je čučao sa strane
jer nisu njegova posla.
ulje je izmicalo ubrusima i rolama papira.
razvijao se enformel: maslinasto u bijelo,
bijelo u maslinu, drvo u podlogu.
zalijepila se i kravata.
drama u klimaksu: brkovi su psovali,
čupali, prijetili.
šest konobara k'o kameni svatovi.
sumnja u zraku upozoravala je
na nedostatak ravnoteže.
problemi su se zaoštrili kada je iskrsla
britko ošišana šefica.
kosa joj je pocrvenjela,
sve otišlo u nedogled.
jedino se mrlja nije zaustavila:
mirno je nastavila put prema izlazu.

jazz

što skrivaju tkanine?
najljepše su kad ne žele.
oboje se, budu putokaz u šarama.
jazz izlazi iz aparata za kavu,
ali je u očima.
samo mirno, sarah, samo mirno.
ne želim gledati tvoju golotinju,
ne želim zvukove u svili i kadifi!
oči su te rastvorile!
knjiga si i saksofon.
sva si u rifovima
što lijepe se za kožu.
noge same pocupkuju
a ti si uvijek bosa. nova.
zašto ne pokucaš na vrata
i kažeš: uvijek ću
pamtiti onaj san o baskiji
koja se znala oduprijeti.
samo mirno, sarah!
svila je omotana oko tijela
jer sve se mora otkriti.
glazba ne priznaje tajnu.
ustuknuo je orkestar
u dvorani bez publike.
maestro je pomeo prašinu sa stola
na kojemu si redala pasijans
kao da otkrivaš novi svijet
svakih 500 godina.

istiklal

ozi, čarobnjak,
smiješno udaljava korake
dok odlazi nizbrdicom.
muškarci u bijelim košuljama žure,
žure, pa stop!
kartonska skulptura
rasula se po pločniku
i smijeh se nije mogao zaustaviti.
kopaš po otpacima,
na svakoj fotografiji kopaš,
zatim bol u prsima,
pa sastanak pred konzulatom,
holandskim, čini mi se.
smijeh je tu
i u kamenolomu,
eksploDIRA svakih pola sata,
mnogo se sitnica rasprsne u nevidljivo.
ponosno jedeš prstima,
masnoća reflektira na suncu.
sam ću potražiti svoj odraz
zbog rečenice
koja bi drukčije bila nevidljiva:
istiklal, pa svijet se opet smanjio.
koraci su sve kraći,
sjene sve duže, istiklal.
o ubrzanju nitko ne govori.

ara güler

snijeg u istanbulu,
metak u ustima,
snijeg na araratu,
oštrica na usijanoj koži,
kruh u platnenoj vreći
prije nego što nestane.
samuju drvene kuće
u arnavutköyu.
ne mogu gledati filmove
u ara kafeu:
slike se prebrzo izmjenjuju
na zavjesama.
koji je put odavde do
sreće na licu djevojčice iz 1957?
vrijeme rođenja, kao svaki početak,
zaustavlja prolaznike:
zapitkuju, čude se, pozdravljaju.
plač je nesnalaženje,
smijeh zavaravanje.
bubnjari nadglasavaju ulicu.
četiri skupljača preslaguju karton i plastiku.
vrijeme koje hoda
lijevo i desno, gore i dolje,
vrijeme koje ne zna stati!
četiri dječaka s gitarama,
prsti koji strahovito ubrzavaju,
kamera koja sve bilježi.
budim se usred noći,
u mene bulji lopovsko lice s prozora,

u ruci drži dopola napunjenu špricu
i ne zna što sada:
hoću li ga gurnuti s petog kata
ili će me ubosti?
nemam snage za kretnju,
zamrznut na fotografiji
s još nekoliko likova.
gutljaj čaja isti je na početku i na kraju.
između su sličice
od kojih nikako ne mogu napraviti film.

pisanje i moć

dva dana nisam napisao ništa
i uhvatila me panika.
inače godinama ne pišem ništa
bez panike.
zasule su me poznate rečenice:
zašto ne mogu?
što mi je danas?
ne događa mi se svaki dan!
onda pokušavaš, petljaš,
što više želiš, to više ne možeš!
pa događa se, eto, kažeš rezignirano,
jer svi obično tako kažu,
ali nemir se ne da ugasiti,
iskra tinja pa provali
kao lava na islandu
svakih pet minuta.
onda zađeš u nove rečenice,
u labirint bez poznatoga smjera
sve dok ne priznaš:
izgubio sam se!
izgubio sam se!
lijepo je biti izgubljen,
bez gps-a i drugih dizajniranih gadgeta,
između sebe koji hoće
i sebe koji ne može.
uzmeš olovku i mali notes,
a riječi krenu kao da su samo čekale
da im otvoriš nehotice zatvorena vrata.

FRAGMENTI O FOTOGRAFIJI

fotografiranje slamniga

Fotograf Igor Kelčec fotografirao je pjesnika Ivana Slamniga za intervju u Oku. Slamnig je zbunjeno gledao u golemu fotografovnu opremu, a onda prestravljeno rekao: *Vi ćete mi ukrasti dušu!* Nakon polusatnog namještanja i mijenjanja perspektiva, kada mu se objektivom posve unio u lice, pjesnik je zavapio: *Zar ćete mi izvaditi zub?* Strah u njegovim očima nije se mogao retuširati. Kao ni bespomoćnost i tuga zbog izlaganja nečega što on sam nikada ne bi izložio.

sontag i barthes

Ponekad je nužna utjeha.

Prvo uzmeš Susan Sontag. Pročitaš.

Uzmeš Rolanda Barthesa. Pročitaš: *Shvatio sam da odsad treba ispisivati očevidnost Fotografije ne samo sa stanovišta užitka, nego u odnosu prema onome što bi se romantično zvalo Ljubav i Smrt.* Uzmeš kameru i snimaš. Ne znaš jesi li snimio ljubav ili smrt. Jesi li išta snimio. Promijenilo se vrijeme fotografije, promijenio se njezin format i trajanje, promijenio se medij preko kojega je posreduješ: svatko je danas fotograf, svatko si može priuštiti tehnološku zamjenu za umijeće, čak napraviti sjajnu fotografiju. Svakome se može dogoditi.

Uzmeš Sontag. Govori o „imaginarnom posjedovanju prošlosti“, o „zasužnjivanju stvarnosti“.

Što to radiš svih ovih dana?

voajerizam

Modro oko bljesak je koji si zamrznuo. Otvoriš ga na ekranu kompjutera i uvećaš. Bude duboko, bude hladno. Zagledaš se i utopiš. Fotografija ne nosi samo sliku onoga što je fotografirano, nego i onoga tko je fotografirao. Njegov je odraz uvijek u drugome.

Osobito na fotografiji lica. No, nije svejedno fotografiraš li lica koja to žele, u studiju pod reflektorima, ili lica prolaznika na ulici. Tek u ovom drugom slučaju upadaš u privatno, u intimnost, viriš kroz ključanicu: nemaš alibi za voajerizam...

Nevjerojatna je lakoća s kojom smo spremi provaliti u nečiji intimni prostor, u intimnost potpuno nepoznatih osoba, a istodobno smo uvjereni da naš mora biti rezerviran samo za nas, pošteđen svake diverzije.

Ljepota koja me izbjegava

Svako lice koje sam snimio vidio sam ponajprije kao ljepotu prizora, kojemu se ne mogu oduprijeti. Čak i ružne prizore fotografiram zato da budu ljepši, da ne kažem lijepi. Želio sam zabilježiti ljepotu koja mi se rastvarala po istanbulskim ulicama, naročito na Galati, Istiklalu, Taksim; na Peri i Cihangiru, pa na i oko Galata mosta. Što sam više pritiskao okidač, više mi se činilo da prizori bježe nevjerojatnom brzinom, da ih digitalno navođena optika uopće ne uspijeva uhvatiti, da se opiru svakom pokušaju zadržavanja u točki, makar ona bila i fotografija. Od tisuću fotografija samo malen broj ima onaj nužni sklad između odabranog, komunikacijski izbalansiranog i snimljenog. To vjerojatno nisu osobite fotografije, ali pred njima mogu zastati i pokušati pročitati sadržaj, što znači da sam ga, barem za sebe, uspio zabilježiti.

zašto ne volim fotografirati građevine?

Još od djetinjstva pokušavao sam fotografirati zgrade. Ugurati toranj Eufrazijane u *leicu*, pulsku arenu uhvatiti u crnobijelu razglednicu, kakvu sam vidio u Muzeju Istre. Kasnije sam putovao i mijenjao idiot-kamere, uvijek s istom idejom: sabiti objekt u kadar! Piramidu u Louvreu i golemi, cjevasti Boubourg, pali zid u Berlinu, Brandenburg i Alexanderplatz, katedralu u Mainzu, Kineski zid i Zabranjeni grad s Maovom jumbo slikom, kolonijalne građevine u Lisabonu, crkve i palače u Veneciji, zajedno s njihovim odrazima u smeđoj, kanalizacijom nahranjenoj vodi, izrešetani grad u Sarajevu, brzopleti modernizam postpotresnoga Skopja... Sada sam isto pokušavao s nalijepljenim minaretima Aja Sofije, s vitkim jarbolima Sultanahmeta, svih šest u istom kadru; Topkapi s haremom, bez toga se ne može, svatko mora napraviti svoju kartolinu. Tek tu sam shvatio svoj patetični otpor prema fotografiranju monumentalnih građevina: svaka fotografija dokumentiranje je moći koja nije birala sredstva, koja nije vidjela kategorije onih kojima sada zastaje dah pred njihovom raskoši: oni su bili samo materijal koji se koristio da bi se napravilo veće, blještavije, da bi se nadmašilo prethodnike i zadužilo nasljednike. Bez obzira na žrtve, krv u žbuci i pod tepisima odaja, u kojima se sve odvijalo da bi jedan čovjek u širokim hlačama i s rukavima do poda mogao reći: moglo je to i bolje! pa zapovjedio sječu glava koliko je njemu trebalo.

Monumenti moderne arhitekture stvari maskiraju u celofan brige za pojedinca, ali ideja moći i dominacije jednako ne broji žrtve. Goleme banke u Frankfurtu, srušeni tornjevi WTC-a, muzeji, opere, aerodromi, dvorane i stadioni: je li to arhitektura za bolji život pojedinca ili je simbol moći trenutačnih vladara: careva, sultana, šahova ili prinčeva kapitala jednako razuzdanih ambicija kao i onih iz povijesti, najčešće mnogo kraćeg dometa. Najbliskiji su upravo po žrtvama, koje ni sada baš kao ni tada ne prebrojavaju. One su gole činjenice zabilježene, eventualno, u vijestima na televiziji.

Možda ću i dalje htjeti fotografirati građevine, ali sigurno ih neću gurati u kadar, kako ne bih okrnjio njihovu monumentalnost. Meni zanimljivo može biti jedino njihovo raspadanje, a ono nije u zamagljenoj cjelini; ono je u fragmentu, u detalju, tamo gdje loše nažvrljani grafit pokušava iskupiti udvorničtvo povijesti, njezinu odvratnu prilagodbu svakoj moći.

približavanje kontinenata

Zoomom približavam pa udaljujem Aziju. Danas nisam napravio nijednu fotografiju. Sjeo sam na brod za Karaköy, sišao na Hajdarpaşi i ponovio približavanje. Ovaj put Europe. Najbolje je izgledala u sumrak, kada se moć i raskoš poluotoka odražavala u olovnoj vodi višestrukog prijelaza: Europa-Azija-Bospor-Mramorno more. Svojim sam očima vidio kako se razlike poništavaju, zoomom sam iskušavao svaki detalj, sve zapisao u bilježnicu. Može li svaki dan biti dotjeran za fotografiranje? Možeš li pritisnuti okidač čak i kada si posve siguran da fotografija ne može zabilježiti ono što vidiš?

Istanbul, 12. lipnja – 12. srpnja 2011.